Qabul qilindi: 18-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 20-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 22-noyabr 2026-yil

GLOBALLASHUV JARAYONIDA IJTIMOIY-EKOLOGIK MUHOFAZA AMALIYOTI

Eshquvvatova Mahfuza
CHDPU magistri

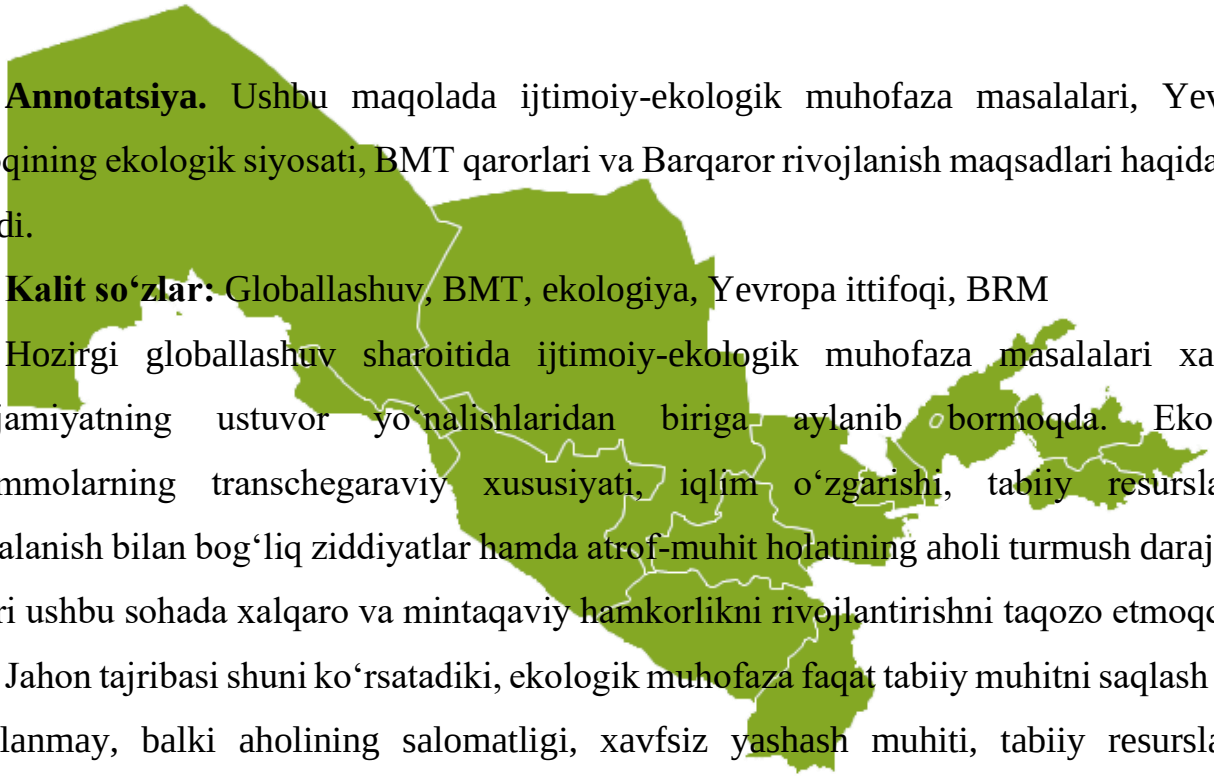

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy-ekologik muhofaza masalalari, Yevropa ittifoqining ekologik siyosati, BMT qarorlari va Barqaror rivojlanish maqsadlari haqida so’z boradi.

Kalit so‘zlar: Globallashuv, BMT, ekologiya, Yevropa ittifoqi, BRM

Hozirgi globallashuv sharoitida ijtimoiy-ekologik muhofaza masalalari xalqaro hamjamiyatning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Ekologik muammolarning transchegaraviy xususiyati, iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslardan foydalanish bilan bog‘liq ziddiyatlar hamda atrof-muhit holatining aholi turmush darajasiga ta’siri ushbu sohada xalqaro va mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishni taqozo etmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ekologik muhofaza faqat tabiiy muhitni saqlash bilan cheklanmay, balki aholining salomatligi, xavfsiz yashash muhiti, tabiiy resurslardan foydalanish imkoniyatlari va ijtimoiy farovonligini ta’minlash bilan ham uzviy bog‘liqdir. Shu sababli xalqaro tashkilotlar va davlatlar ekologik xavflarning oldini olish, ularning ijtimoiy oqibatlarini kamaytirish hamda barqaror rivojlanishni ta’minlashga qaratilgan mexanizmlarni takomillashtirib kelmoqda. Jahon va mintaqaviy darajadagi ijtimoiy-ekologik muhofaza amaliyotini o‘rganish xalqaro tajribaning asosiy yo‘nalishlarini aniqlash, ekologik muammolarni hal etishdagi institutsional mexanizmlarni baholash va ularning samaradorligini tahlil qilish imkonini berdi.

2026-yil 23-sentabr kuni BMT Bosh kotibi Antonio Guterres hukumat, biznes, moliya, fuqarolik jamiyati va boshqa sohalar rahbarlarini iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashni tezlashtirish va adolatli o‘tishni ta’minlash uchun yig‘di va tadbirdagi nutqi jarayonida

shunday deydi - “ Biz bu o’n yillikda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni uch baravar oshirish, samaradorlikni ikki baravar oshirish, iqtisodiyotni elektrlashtirish, metan gazini kamaytirish, o’rmonlarning kesilishini to’xtatish va qazilma yoqilg’ilardan foydalanishni tezlashtirish orqali bu bo’shliqni yopishimiz kerak.Men har bir mamlakatni qazilma yoqilg’ilardan voz kechish bo’yicha aniq muddatlar bilan ishonchli yo’l xaritasini ishlab chiqishga chaqiraman” [1].

Ekologik muvozanat, biz yashayotgan atrof-muhit sharoiti, xavfsiz oziqlantirish sharoitlari bugungi kunda yuzaga keladigan ko’plab sabablarga ko’ra xavfli bo’lib bormoqda.

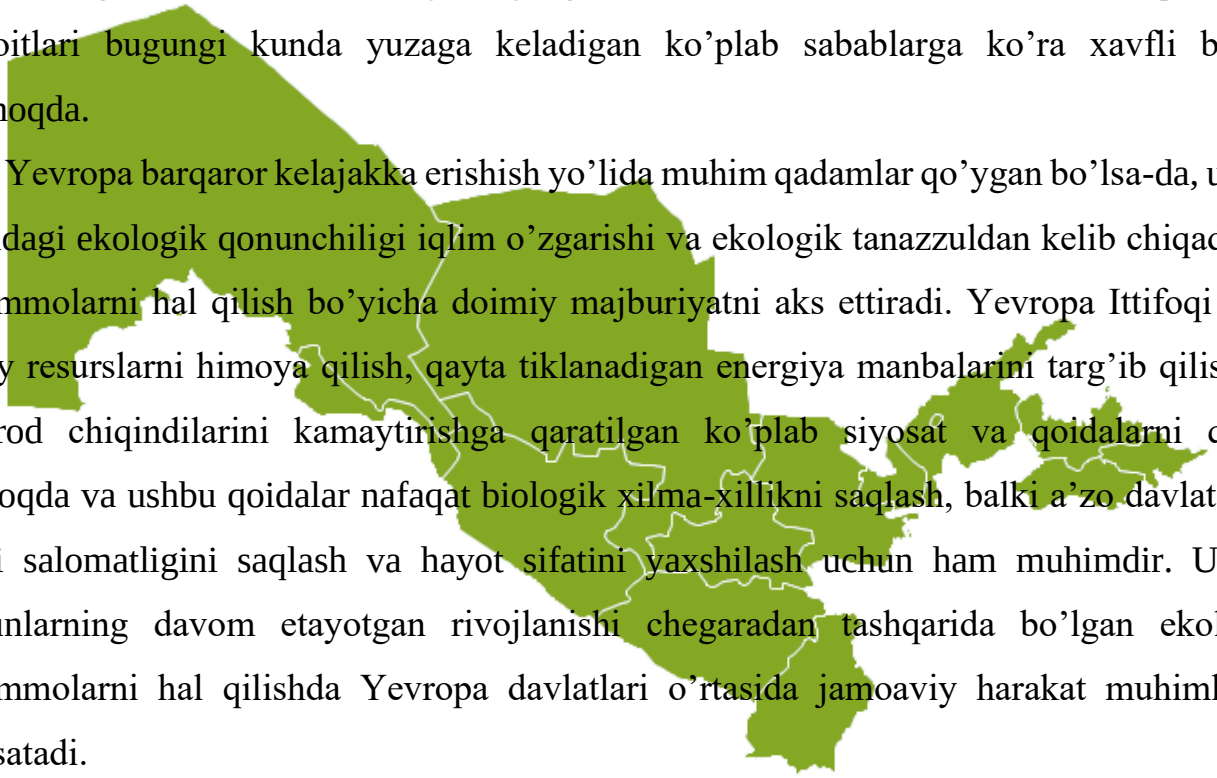

Yevropa barqaror kelajakka erishish yo’lida muhim qadamlar qo’ygan bo’lsa-da, uning amaldagi ekologik qonunchiligi iqlim o’zgarishi va ekologik tanazzuldan kelib chiqadigan muammolarni hal qilish bo’yicha doimiy majburiyatni aks ettiradi. Yevropa Ittifoqi (YI) tabiiy resurslarni himoya qilish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini targ’ib qilish va uglerod chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan ko’plab siyosat va qoidalarni qabul qilmoqda va ushbu qoidalar nafaqat biologik xilma-xillikni saqlash, balki a’zo davlatlarda aholi salomatligini saqlash va hayot sifatini yaxshilash uchun ham muhimdir. Ushbu qonunlarning davom etayotgan rivojlanishi chegaradan tashqarida bo’lgan ekologik muammolarni hal qilishda Yevropa davlatlari o’rtasida jamoaviy harakat muhimligini ko’rsatadi.

Yevropa Ittifoqining ekologik strategiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi Yevropa yashil bitimi, bu Yevropani 2050-yilga borib iqlimdan betaraf bo‘lgan birinchi qit’aga aylantirishni maqsad qilgan. Ushbu ulkan reja turli sohalarni, jumladan, energetika, transport, qishloq xo‘jaligi va sanoatni qamrab olgan keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirish orqali iqtisodiy o‘sishni ekologik barqarorlik bilan muvozanatlashga intiladi. Yashil bitimni qabul qilish orqali siz yashil texnologiyalarga sarmoya kiritish, barqaror qishloq xo‘jaligini rivojlantirish va kundalik hayotingizda energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan siyosatlarni ko‘rishingiz mumkin. Adolatli o‘tishga urg‘u, shuningdek, ushbu siyosat o‘zgarishlari natijasida biron bir mintaqa yoki demografik holat ortda qolmasligini ta’minlaydi. Yevropa siyosatida ekologik harakatlar uchun barqaror qadamlar hisoblanadi

[2].

Atrof muhitni yaxshilash uchun yevropa mamlakatlari doimiy ravishda ekologik tizimni himoya qiladigan yangi qonunlarni kiritmoqdalar. Ulardan biri 2018-ning yanvar oyida Yevropa Komissiyasi tomonidan e’lon qilingan plastik chiqindilarga qarshi kurash strategiyasidir. Ushbu qonunga ko’ra, yevropa 2030 yiliga qadar Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida barcha plastik mahsulotlarni qayta ishlash bo’yicha uchta asosiy muammoni keltirib chiqaradi. Bular: Qayta foydalanish, ta’mirlash va qayta ishlash.

Atrof - muhitni ifloslantiruvchi moddalarni nazorat qilish va toza ishlab chiqarish yondashuvlari natijasida UNEP 1989 Clean Production Programni ishlab chiqdi. Bu jarayonda, Turkiya xabardorligini oshirish tozalovchi ishlab chiqarish va kamolotga erishgan emas. 2010da energiya ishlab chiqarishi va atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risidagi Nizomning nashr etilishi bilan toza ishlab chiqarishga o‘tishda muhim qadam tashlandi.Keyinchalik, Ilmiy, sanoat va Texnologiya Vazirligi va uning tarkibiga kiradigan ishlab chiqarish Boshqarmasiga loyihalarni tayyorlash, amalga oshirish va qo‘llab-quvvatlash vazifalari topshirildi. Toza ishlab chiqarish loyihalarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish mexanizmlari yaratilganidan so‘ng TÜBİTAK doirasida atrof-muhit va toza ishlab chiqarish instituti tashkil etildi [3].

Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) 2015-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a’zo barcha davlatlar tomonidan 2030-yilgacha qashshoqlikka barham berish, tengsizlikni kamaytirish hamda tinch va farovon jamiyatlar barpo etish maqsadida qabul qilingan.

Barqaror rivojlanish tushunchasi muayyan cheklovlarni nazarda tutadi. Biroq bu mutlaq cheklovlar emas. Ular mavjud texnologiyalar va ijtimoiy tashkil etilish darajasining ekologik resurslardan foydalanishga qo‘yadigan chegaralari hamda biosferaning inson faoliyati oqibatlarini o‘zlashtira olish qobiliyati bilan belgilanadi.Shu bilan birga, texnologiyalar va ijtimoiy tashkil etilish tizimini boshqarish hamda takomillashtirish orqali iqtisodiy o‘sishning yangi davriga yo‘l ochish mumkin.Global barqaror rivojlanish uchun farovonroq yashayotgan insonlar sayyoramizning ekologik imkoniyatlariga mos turmush tarzini qabul qilishlari kerak. Bu, masalan, energiyadan foydalanish usullariga ham taalluqlidir [4].

Tabiatning keng ko‘lamda vayron qilinishi BRMga erishish yo‘lidagi sa’y-harakatlarga putur yetkazmoqda va insoniyat kelajagini xavf ostiga qo‘ymoqda. Inson omili tufayli yuzaga kelgan iqlim o‘zgarishi, tabiat va bioxilma-xillikning yo‘qolishi hamda ifloslanish va chiqindilardan iborat uch karra sayyoraviy inqiroz tabiatni ulkan halokat yoqasiga olib kelmoqda. Bu esa biz iste’mol qiladigan oziq-ovqat, nafas olayotgan havo, ichadigan suvimiz hamda jamiyatlarimiz rivoji asosini tashkil etuvchi materiallar va resurslarni xavf ostida qoldirmoqda. Uch karra sayyoraviy inqiroz eng ko‘p zaif qatlamlarga, jumladan, kambag‘allar, ayollar va tub aholiga og‘ir yuk bo‘lib tushmoqda. Agar insoniyat ekologik yo‘nalishini o‘zgartirmasa, BRMga erishish mutlaqo imkonsiz bo‘ladi. UNEP (BMTning Atrof-muhit bo‘yicha dasturi) ning asosiy vazifasi ushbu uch karra sayyoraviy inqirozga yechim topishdan iborat. Atrof-muhit muhofazasi bo‘yicha yetakchi global tashkilot sifatida, ushbu tuzilma o‘ziga a’zo 193 ta davlatga iqlim barqarorligini ta’minlash, tabiat bilan uyg‘unlikda yashash va ifloslanishdan xoli kelajakni barpo etishda ko‘maklashadi hamda barcha 17 ta BRMga erishishni qo‘llab-quvvatlaydi.

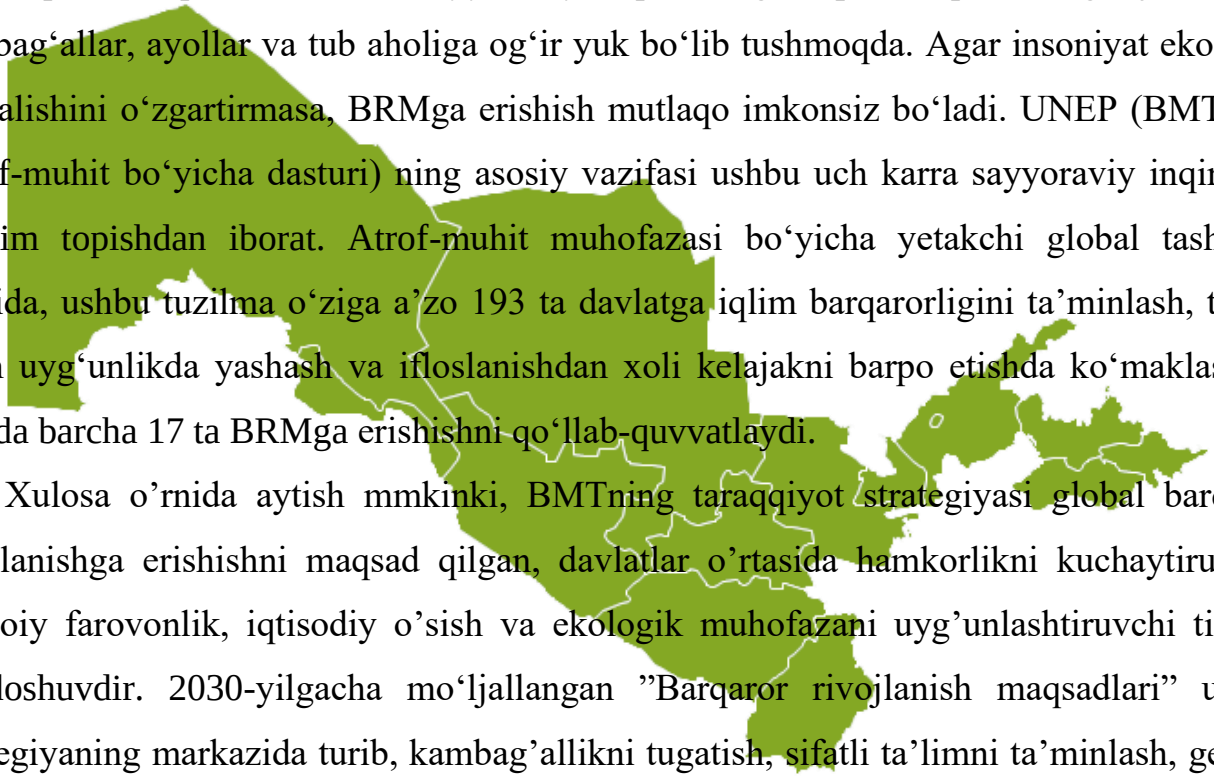

Xulosa o’rnida aytish mmkinki, BMTning taraqqiyot strategiyasi global barqaror rivojlanishga erishishni maqsad qilgan, davlatlar o’rtasida hamkorlikni kuchaytiruvchi, ijtimoiy farovonlik, iqtisodiy o’sish va ekologik muhofazani uyg’unlashtiruvchi tizimli yondoshuvdir. 2030-yilgacha mo‘ljallangan ”Barqaror rivojlanish maqsadlari” ushbu strategiyaning markazida turib, kambag’allikni tugatish, sifatli ta’limni ta’minlash, gender tenglikka erishish, iqlim o‘zgarishlariga qarshi kurashish va global tinchlikni mustahkamlashni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Barqaror rivojlanish konsepsiyasida ekologik muhofaza asosiy va markaziy poydevor hisoblanadi. Chunki iqtisodiy o‘sish va ijtimoiy farovonlik bevosita tabiat resurslarining holati hamda atrof-muhitning tozaligiga bog‘liq.Ekologik muhofazasiz barqaror rivojlanishga erishib bo‘lmaydi hamda iqtisodiyot va jamiyat tizimlarini muvozanatda ushlab turuvchi asosiy vositadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. 2026-yil 23-sentabr Nyu-York BMT Bosh kotibning iqlim o‘zgarishi bo‘yicha harakatlar va adolatli o‘tish bo‘yicha yuqori darajadagi tadbirdagi nutqi Bayonotlar | António Guterres, Bosh kotib

2. The European times. https://share.google/Rg0wBC40dSTT125UX

3. https://ekoloji.com

4. Our common the future 1987 15-16-pages.

